

Чічкань М.В.

*кандидат юридичних наук, доцент кафедри трудового права
Чернігівський національний технологічний університет*

ЗАКОНОДАВЧЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ РЕАБІЛІТОВАНИХ ЖЕРТВ ПОЛІТИЧНИХ РЕПРЕСІЙ У СФЕРІ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ

Відповідно до Указу Президента України від 21 травня 2007 року «Про заходи у зв'язку з 70-ми роковинами Великого терору – масових політичних репресій 1937-1938 років», з метою належного вшанування пам'яті жертв політичних репресій, встановлено щороку у третю неділю травня відзначати День пам'яті жертв політичних репресій.

В чинному національному законодавстві передбачені заходи соціального захисту осіб, які постраждали від політичних репресій та реабілітовані відповідно до Закону України «Про реабілітацію жертв політичних репресій на Україні» від 17 квітня 1991 року.

Аналізуючи передбачені чинним законодавством заходи соціального захисту, перш за все, слід зазначити, що реабілітовані особи поновлюються в усіх громадянських правах, у тому числі в праві проживання в населених пунктах і місцевостях, в яких вони постійно проживали до репресій, це право поширюється і на членів їх сімей. Недійсними визнаються рішення, пов'язані з позбавленням державних нагород, учених ступенів, військових, спеціальних і почесних звань, пенсій та інших прав. За бажанням реабілітованого або його родичів у разі смерті реабілітованого повідомлення про реабілітацію має бути безкоштовно опубліковано в пресі чи іншим способом доведено до відома громадськості за місцем роботи або проживання реабілітованого. Реабілітовані особи мають право на безплатну консультацію адвокатів з питань, пов'язаних з реабілітацією.

Для осіб, які відбували покарання у вигляді позбавлення волі або примусового поміщення у лікувальні заклади і згодом реабілітовані відповідно до першої статті, встановлена грошова компенсація у розмірі однієї мінімальної заробітної плати за кожний місяць позбавлення волі, але не більш як 75 мінімальних заробітних плат. Одноразово як грошова компенсація реабілітованій особі виплачується до 15 мінімальних заробітних плат, а решта належних грошей – протягом наступних п'яти років. У разі можливості, на вимогу реабілітованого вся нарахована грошова компенсація може бути виплачена одноразово. Виплата компенсації спадкоємцям не проводиться, крім випадків, коли компенсація була нарахована, але не отримана реабілітованим.

Також, по можливості, реабілітованому або його спадкоємцям повертаються натурою вилучені будівлі та інше майно (якщо будинок незайнятий, а майно збереглося). У разі відсутності такої можливості заявнику відшкодовується вартість будівель та майна. Не підлягають поверненню (компенсації) будівлі та інше майно, що було націоналізовано (муніципалізовано) на підставі відповідних нормативних актів. Порядок виплати компенсації, повернення майна або відшкодування його вартості реабілітованим регулюється затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 24 червня 1991 року «Про заходи щодо реалізації Закону Української РСР «Про реабілітацію жертв політичних репресій на Україні».

Громадянам реабілітованим відповідно до статті 1 Закону час тримання під вартою, відбування покарання в місцях позбавлення волі, заслання або перебування на примусовому лікуванні зараховується у потрійному розмірі до стажу роботи для призначення трудових пенсій.

Реабілітованим громадянам, які потребують поліпшення житлових умов, надається право на першочергове одержання житла. В разі смерті реабілітованої особи це право зберігається за одним з подружжя, якщо вони не створили нову сім'ю, а також за батьками і дітьми, які проживали спільно до арешту й у зв'язку з застосуванням репресій втратили право на займане жиле приміщення та потребують поліпшення житлових умов.

Реабілітовані особи, які проживають у сільській місцевості, мають право на одержання безпроцентної позики та першочергове забезпечення будівельними матеріалами для будівництва житла.

Якщо реабілітована особа за ст. 1 стала інвалідом внаслідок репресій або є пенсіонером, їй надається також право на: одержання пільгових путівок для санаторно-курортного лікування та відпочинку; за наявності медичних показань для забезпечення автомобілем і відсутності протипоказань до керування ним; забезпечення автомобілем безоплатно, за наявності медичних показань для забезпечення автомобілем і протипоказань до керування ним; забезпечення автомобілем з правом передачі керування автомобілем члену сім'ї на пільгових умовах, що визначаються Кабінетом Міністрів України; безплатний проїзд всіма видами міського пасажирського транспорту (крім таксі) та на автомобільному транспорті загального користування (за винятком таксі) в сільській місцевості в межах адміністративного району; зниження оплати жилої площі та комунальних послуг на 50 процентів у межах норм, передбачених чинним законодавством; позачергове надання медичної допомоги і 50-процентне зниження вартості ліків за рецептом; переважне право на вступ до садівницьких товариств, першочергове право на вступ до житлово-будівельних кооперативів; першочергове встановлення телефону.

На окрему увагу заслуговує питання підвищення до пенсій реабілітованим, яке останніми роками викликає чимало дискусій. З 1 січня 2004 року набув чинності Закон України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», який не передбачає підвищень до пенсій, за деякими винятками на перехідний період, водночас вже призначені підвищення Прикінцевими положеннями було збережено. Відповідно до ст. 77 Закону України «Про пенсійне забезпечення» від 5 листопада 1991 року було передбачено, що громадянам, які необґрунтовано зазнали політичних репресій і згодом були реабілітовані, призначені пенсії підвищуються на 50 %, а членам їх сімей, яких було примусово переселено, – на 25 % мінімальної пенсії за віком. Однак згідно з Постановою Кабінету Міністрів України «Про підвищення розмірів пенсій, фінансування яких здійснюється за рахунок коштів державного бюджету» від 3 січня 2002 року було встановлено підвищення пенсій, виходячи з розміру 19 гривень 91 копія, тобто підвищення обраховувалося не від мінімальної пенсії, а від значно меншої суми. Вищезазначена Постанова Кабінету Міністрів втратила свою чинність на підставі Постанови від 16 липня 2008 року «Про підвищення рівня пенсійного забезпечення громадян», яка передбачила, що громадянам, які необґрунтовано зазнали політичних репресій і згодом були реабілітовані, до пенсії або щомісячного довічного грошового утримання чи державної соціальної допомоги, що виплачуються замість пенсії, підвищення проводиться в розмірі 54,4 гривні, а членам їх сімей, яких було примусово переселено, – 43,52 гривні, що не відповідає положенню ст. 77 Закону України «Про пенсійне забезпечення». Слід наголосити, що сьогодні вже існують випадки, коли реабілітовані жертви політичних репресій у судовому порядку домагались встановлення підвищень до пенсії від встановленого розміру мінімальної пенсії за віком, тобто відповідно до ст. 77 Закону України «Про пенсійне забезпечення».

Варто зазначити, що 9 лютого 2010 року Парламентом України був прийнятий за основу проект закону про внесення змін до Закону України «Про реабілітацію жертв політичних репресій на Україні» (щодо статусу осіб, які в дитинстві потерпіли від політичних репресій). Згідно із зазначеним проектом пропонується визначити правовий статус осіб, які в дитинстві потерпіли від репресій, та гарантії їх соціального захисту, а також поширити на них частину пільг, передбачених для реабілітованих. 11 травня 2010 року Верховна Рада України постановила проект Закону України про внесення змін до Закону України «Про реабілітацію жертв політичних репресій на Україні» щодо статусу осіб, які в дитинстві потерпіли від політичних репресій, повернути Комітету Верховної Ради України з питань прав людини, національних

меншин і міжнаціональних відносин для доопрацювання та внесення на повторне друге читання. На жаль, на цьому законодавча діяльність Парламенту щодо вдосконалення законодавства у досліджуваній сфері призупинена. Водночас, про актуальність питань соціального захисту реабілітованих жертв політичних репресій свідчить затверджений розпорядженням Кабінету Міністрів України від 19 грудня 2012 року План заходів щодо посилення соціального захисту колишніх політичних в'язнів, репресованих та членів їх сімей на період до 2015 року, яким, серед іншого, передбачається проведення моніторингу виконання актів законодавства у зазначеній сфері.

Враховуючи вищевикладене, можна зробити висновок, що нормативно-правове регулювання суспільних відносин у сфері соціального захисту реабілітованих жертв політичних репресій потребує змін та вдосконалення. Вважаємо, що на сьогодні за Законом України «Про реабілітацію жертв політичних репресій на Україні» не виправдано звужене коло осіб, які підлягають реабілітації. Окрім цього, чинне законодавство не передбачає виплати компенсацій громадянам, що були відправлені на заслання, виселення та спецпоселення або мали інші обмеження прав і свобод. Таким чином, на нашу думку, необхідним є усунення недоліків та запровадження єдиного підходу щодо визначення кола осіб, які мають право на отримання пільг та компенсацій відповідно до статусу реабілітованих, а також вдосконалення законодавства у сфері відшкодування матеріальної шкоди реабілітованим громадянам.

Чічкань, М.В. Законодавче забезпечення прав реабілітованих жертв політичних репресій у сфері соціального захисту [Текст] / М.В. Чічкань // Актуальні проблеми юридичної науки на шляху сучасної розбудови держави і суспільства : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, м. Суми, 5-7 червня 2014 р. / Ред.кол.: В.С. Венедіктов, А.М. Куліш, М.М. Бурбика; За ред.: В.С. Венедіктова, А.М. Куліша. - Суми : СумДУ, 2014. - С. 334-338.